

MEŞELİ DAĞLAR

Meşeler evdir; sincaba, tavşana, leyleğe, keklige kelebeğe, kurbağaya, yılan. Kuytusuna yayılan nice bitkiye kol kanat gerer. Sadece bu canlıları değil, binlerce yıldır Anadolu insanını esirger, besler; onlara şifa verir. Bugün, birçok doğal alan gibi, meşe ormanları ve yarattığı ekosistem de yok olma tehlikesi altında.

yazı: RAZİYE İÇTEPE AKYOL*

²
Türkiye’de doğal olarak yetişen 18 meşe türü bulunuyor. Bunlardan 6’sının 11 alttürü mevcut. Bu meşelerden 4’ü Anadolu’ya endemik. Balıkesir’in Dursunbey ilçesi de meşe ağaçlarının bulunduğu yerlerden.

MAHMUT KOYAŞ

Bu topraklarda altından taşlar meşe yapraklarıyla
yapıldı, kıtlık zamanı palamut taneleri un olup
ekmek edildi, **yünlerini palamutla, mazıyla**
rengârenk boyadı kadınlar, masal ebeleri
meşelerin nasıl yaşam verdiklerini anlattı, ozanlar
meşelere bin bir türkü yaktı. Hepsi burada bu
köklerin dalların ve yaprakların üzerine yazıldı.

İZMİR KÖRFEZİ'NE bakan Kızıldağ'ın eteklerinde bir yoldayım, döne döne çıkıyorum dağın platosuna. Orada, koskocaman ulu ağaçların olduğu bir meşe ormanı var. Onları görmeye gidiyorum. Bu yolculuk artık her bahar bir geleneğe dönüştü benim için. Son cemre de düştü. Bilmesen bile anlarsın baharın geldiğini, hava öyle tatlı kokuyor ki tıpkı baharın kapıdan girip ben geldim demesi gibi.

Meşeleri ne zaman düşünsem aklımda bir-biri ardına okuduklarım sıralanır: Türkiye'de doğal olarak yetişen 18 meşe türü ve bu türlerden 6 tanesinin 11 alt türü bulunur. Bu meşelerden 4 tanesi Anadolu'ya endemik kasnak meşesi, boz pırnal meşesi, yaltırık meşesi, koca pelit meşesi, ispir meşesi. Bu meşe türleri elbette beraberinde zengin bir canlı çeşitliliğine de ev sahipliği yapar. Anadolu sincabı, kara leylek, çobanaldatan, değişken desenli gece kurbacı, bukalemun, mahmuzlu yılan, peygamber devesi, kırlangıç kuyruklu kelebek, ince kertenkele, kaya sansarı, tavşan, keklik, porsuk, leopar, karakulak, tilki, domuz ve daha niceleri.

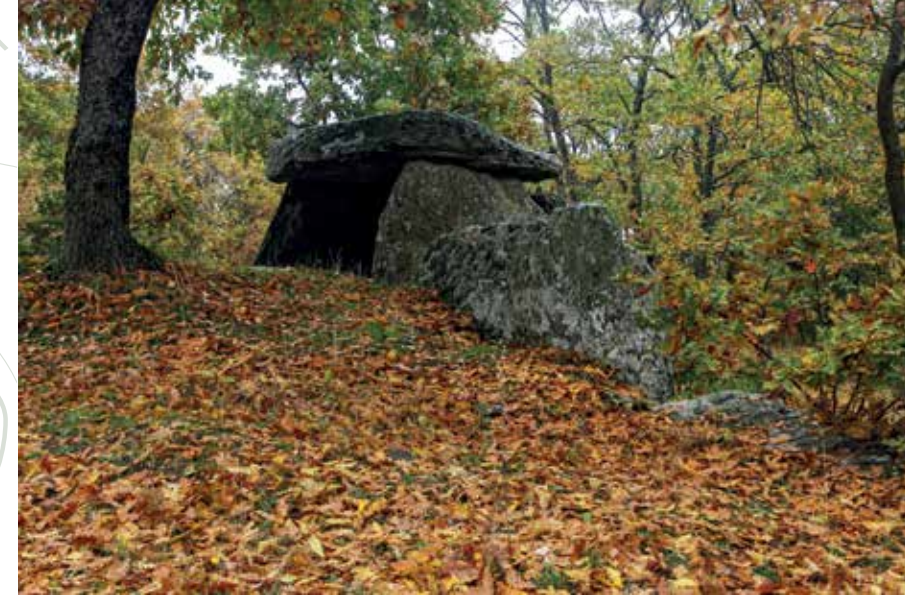
Bunlar meşe ormanlarında yaşayan canlılar.

Bir de sadece meşe ormanı ekosisteminde yaşayabilen canlılar var. Yani meşe ağacından başka yuvası, yaşam alanı olmayanlar. Hasan Torlak'ın Bilim ve Gelecek'teki yazısında belirttiği gibi “(...) Nitekim Anadolu'da çok nadir ve tehlike altındaki endemik türler meşe ormanlarında yetişir: Antalya'ya endemik acıçığdem *Colchicum minutum*, Mersin'e endemik inci sümbülü *Hyacinthella lazulina* ve Konya'ya endemik havacıvaotu *Alkanna dumanii* kermes meşesi açıklıklarında, Kayseri'ye endemik devedikeni *Cirsium aytatchii*, Konya'ya endemik dam kuruğu *Sedum cilicicum* ile Hatay'a endemik çalba *Phlomis amana* saçlı meşe açıklıklarında yetişmektedir.”

Anadolu'nun tehlike altındaki meşe ormanlarını araştırırken meşe ormanlarıyla birlikte yok olan canlıların da peşine düştük. Doğa Derneği'nin yürüttüğü bu çalışmada çeşitli sebeplerle yok olan veya yok olma tehlikesi altında olan meşe ormanlarının restorasyonu ve bu ormanlarda yaşayan canlıların yaşam alanlarına yeniden kavuşmasını hedefliyoruz.

Meşe ormanları çok çeşitli sebeplerden dolayı yok oluyor, azalıyor. Onlar yok olunca sadece meşe ağaçları yok olmuyor. Ağacın

İzmir Körfezi'ne bakan Kızıldağ'ın eteklerinde ulu ağaçların olduğu bir meşe ormanı var. Seferihisar da meşe ormanlarının sık görüldüğü yerlerden.

BÜNYAD DİNÇ

Edirne'nin Lalapaşa ilçesi bağlı Vaysal Köyü'ndeki meşe ormanında dolmen bulunuyor (üstte).

Anadolu'nun meşe ormanları çeşitli sebeplerden dolayı yok oluyor. Doğa Derneği, meşe ormanlarının restorasyonu ve bu ormanlarda yaşayan canlıların yaşam alanlarına yeniden kavuşması amacıyla çeşitli çalışmalar yürütüyor. İzmir Seferihisar, çalışma yapılan yerlerden biri (altta).

tohumlar bir orman için ilk kıvılcımlar olacaktı. Çıkan fidanları bir yıl büyüttük yataklarında ve eskiden meşe ormanlarıyla kaplı olduğunu belirlediğimiz alanlara diktik. Meşe ormanlarının tekrardan yaygınlaşması belki uzun sürecek, belki çocuklarımız torunlarımız görecektir bu hayalin gerçekleştiğini. Meşelerin içinde oynayan alageyik yavrularını, palamutları gömen alakargaları, meşenin kökündeki ininden çıkan oklu kirpileri...

Zihnimden bütün bunları tek tek geçirirken meşe tepesine geldik. Cemrelerle birlikte gelen bahar yağmuru her yeri yıkamış, renkleri tazelemiş. Ballıbabalar, portakal nergisleri, kara hindibalar, papatyalar, anemonlar, taşın

üzerinde güneşin tadını çıkaran kış uykusundan henüz kalkmış kertenkele, tazecik kişkiş otunu kemiren kaplumbağa, tomurcuklanan karabaş otu, çiriş çiçeğine üşüşen arılar, kelebekler... Hepsi, kısa bir anına şahit olduğumuz bu ormanın içinde yaşıyordu.

Bize doğru yaklaşan çan sesleri geliyordu önce kulağımıza. Sesin geldiği tarafa bakınca koyun sürüsüyle birlikte gelen çobanı gördük. Yeşil otların arasında hareket eden pamuk yumakları gibi koyunların her biri. El sallayınca çoban da elindeki sopayla el etti. Zayıf ama esnek, yaşlı ama atik, koyunları var ama kendi sanki bir keçi. Bizim oflaya pufloya alacağımız mesafeyi bir nefeste kat etti. Selamlaştık.

Anadolu sincabı, çobanaldatan, değişken desenli gece kurbağası, bukalemun, mahmuzlu yılan, kırlangıç kuyruklu kelebek, ince kertenkele, kaya sansarı... İzmir Seferihisar'daki bu ormanlar gibi tüm meşe ormanları zengin canlı çeşitliliğine ev sahipliği yapıyor.

Sincaplar, düşen palamutları daha sonra yemek amacıyla gömerler. **Ancak sincapların unuttuğu palamutlar, filizlenip büyüyerek meşe ormanlarını oluşturur.** Seferihisar'ın Gölcük Köyü'ndeki bu tohumlar bir orman için ilk kıvılcımlar.

© BURAK ÖZKIRLI

© MAHMUT KOYAŞ

© BÜNYAD DİNG

-Sizi hep görüyorum buralarda, dedi.
-Meşelere bakmaya geldik, dedim.

Arkasındaki koca meşeyi işaret ederek “insanın baktıkça bakası geliyor değil mi” diye sordu. “Benim çocukluğumda da böyleydi. Evran gibi.” Tam o esnada bir alakarga kondu meşenin tepesindeki kalınca dalına. “Aligabak geldi” dedi çoban. “Bu kuşun işine akıl sır ermez.” Yüz kere dinledim ama yüz kere daha sorarım. Her cevapta ayrı hikâyeler, bağlar gizli çünkü. “Aa, neden akıl sır ermez ki” dedim. Gülerek anlatmaya başladı: “Belki başka yerlerde değişik isimler verilir ama biz bu kuşa aligabak deriz. Palamut meşelerini çok severler. Meşelerin meyvelerine palamut denir. Onlar büyüyünce tek tek toplar. Yediğini yer, yemediğini toprağın altına gömer. Aklına gelirse kışın bulur yer, bulamazsa da o tohum fidan olur. Bende koyunları gezdirirken meşenin altında bulduğum tohumları gömüyorum oraya buraya. Ama benim gömdüklerim çıkmıyor, bu aligabağın gömdüğünü gördüklerimin hepsi bir karış fidan oldu.”

Pamuklukların yanına usulca oturduk. Anlatılanlar tatlı, manzara doyumsuzdu. Pamukluklar hoş bir koku saldı yanına oturunca. Gözüme pamukluğun arasında bir fidan ilişti.

İyice bakınca üç yaprağını çıkarmış bir palamut meşesi fidanı gördüm. “Bakın” dedim, “bir fidan da burada var.” Çoban pamukluklara elini sürüp kokladı. “Bunlar da bizim meşelerin fidanlığı. Buraya düşen tohumlar kendine uygun yeri seçmişler. Fidanlık gibi onlar için bu pamuklular. Keçiler koyunlardan bu taze fidanı korurlar, kavurucu güneşten kollayıp gölge yaparlar. Köklerinde biriktirdikleri nemle meşe fidanının susuzluğunu giderirler. Hepsinin sırası sonu belli. Birbirine el vere vere büyür burada her şey.”

Koyunlar meşelerin alt tarafındaki küçük dereden suyu içip karşı yamaca doğru ağmaya başlamışlardı. Çoban olanca gücüyle keskin bir ıslık çaldı, bir ritmi var ıslığın ama notayla anlatılamayacak türden. ıslığı duyan kocaman bir akbaş köpek sürünün önünü çevirdi. Bütün sürü birden yön değiştirip bize doğru gelmeye başladılar. “Biz bir hayal kuruyoruz” dedim. “Yine eskiden olduğu gibi bu meşelerin daha çok olmasını istiyoruz, odunluk kömürlük için kesilmesin, aralarında alageyikler, türlü kuşlar ve bitkiler yaşasın diye hayal kuruyoruz.” “Meşeleri kesmeseler ne iyi olur” dedi. “Bu boya bu yaşa gelmiş ağacın kesilip odun, kömür edilmesine çok

❷ *Kocaeli Gebze'ye bağlı Sığırlık merasındaki bu yörük yerleşiminde görüldüğü gibi pek çok yerde meşe ağaçları kesilerek kullanılıyor. Ancak bu ağaçların kesilmesi, orayı yuva belleyen canlıların da yok olmasına neden oluyor.*

❷ *Eski değerini yitiren meşe ağaçları, bugün odun kömürü yapılıyor. Burası, İstanbul'un Şile ilçesi Hacıllı Köyü'ndeki odun kömürü üretim alanı.*

canım sıkılıyor” diye de ekledi. “Eskiden bütün bu ağaçlar çok kıymetliydi. Bir dalı kırılrsa insanların canı üzülmüdü. Bu meşelerin palamutları çok para ederdi. Zeytin zamanı gelmeden önce eylül-ekim gibi palamut hasat zamanı olurdu. Herkesin ağaçları bellidir, sıırıklarla olgunlaşan palamutları düşürür. Dinde de tek tek ellenecek çuvallanır. Güneşli harman yerine serilir. Her gün karıştırılırdı. Palamutların içindeki meyvesi ile kadeh gibi olan kısım birbirinden ayrılır. İyice kuruyan bu kadeh kısmı çuvallanıp satılırdı. Kapiş kapiş giderdi o zaman. İnsanlar onların parasıyla çok iş tutturdu. Duyduğumuza göre bu kuru kabuğu toz gibi yapıp deri sepilirmiş bununla. İçindeki meyvesi de hayvanlara yem gibi öğütülüp verilir. Palamut işi çok kıymetliydi, belli aileler bu işin üzerine çok düşerlerdi hatta soyadları palamutçuoğlu olanlar bile var hâlâ buralarda. Palamutların sık olduğu bir yokuştan geçtiniz gelirken, oranın adı Palamut Yokuşu mesela. İlerde üç meşeler var, orası da eski mezarlığın yeri.” Sopasıyla işaret ettiği yerde uzaktan küçüklü büyüklü beyaz taşlar görünüyordu. Ardında da bu mezarlığın bekçileri gibi görünen üç koca meşe ağacı. “Gün döndü devran değişti. Her

şey el işçiliğinden çıkınca bizim palamudun pabucu da dama atıldı. Unutuldu gitti. Alan, soran olmayınca insanlar kesip kesip odun, kömür etti.”

Demin çevirdiği koyunlar yanımıza kadar geldi. Çoban yavaşça doğruldu yerinden. “Hadi bana müsaade. Ben oyalanırım da bunların derdi büyük, akılları ağılda bıraktıkları kuzularda, varıp onları emdirmek için acele ediyorlar.” Koyunlar, çobanın söylediklerini doğrularcasına yanımızdan hızlıca akıp gitti.

Ulu meşelerle baş başa kalmıştık. Dillerini anlayan, onları bize anlatan tercüman da gitmişti şimdi. Sadece Anadolu'nun meşe izleriyle kalakalmıştık. Bu coğrafya da insanların meşeyle kurdukları izlere, bağlara şahidiz. Bu topraklarda altından taşlar meşe yapraklarıyla yapıldı, kıtlık zamanı palamut taneleri un olup ekmek edildi, yünlerini palamutla, mazıyla rengârenk boyadı kadınlar, masal ebelei meşelerin nasıl yaşam verdiklerini anlattı, ozanlar meşelere bin bir türküyaktı. Hepsiburada bu köklerin dalların ve yaprakların üzerine yazıldı. Her rüzgârla savrulmaya devam ediyor. ❷

*RAZİYE İÇTEPE AKYOL,
DOĞA DERNEĞİ

© BÜNYAD DİNG